

VNU Journal of Science: Legal Studies

Journal homepage: <https://js.vnu.edu.vn/LS>

Original Article

Improving Vietnamese Legal Framework to Ensure the Right to a Fair Trial for Defendants under 18

Nguyen Quang Hoa*

People's Court of Thuan Thanh District, Bac Ninh, Vietnam

Received 30 January 2024

Revised 25 April 2024; Accepted 20 May 2024

Abstract: This article provides an overview of the international legal framework and Vietnamese law concerning the right to a fair trial of defendants under 18 years old. It conducts a meticulous comparison of the provisions of Vietnamese law with the relevant international standards, thereby identifying issues of incompatibility of Vietnamese law compared to international law. On this basis, the author highlights limitations and proposes solutions to strengthen Vietnamese law, ensuring a fair trial for defendants under 18.

Keywords: Fair trial, right to fair trial, juvenile, defendant under 18, Vietnam.

* Corresponding author.

E-mail address: hoatabacninh@yahoo.com.vn

<https://doi.org/10.25073/2588-1167/vnuls.4625>

Hoàn thiện pháp luật bảo đảm quyền được xét xử công bằng của bị cáo là người dưới 18 tuổi ở Việt Nam

Nguyễn Quang Hòa*

Tòa án Nhân dân huyện Thuận Thành, Bắc Ninh, Việt Nam

Nhận ngày 30 tháng 01 năm 2024

Chỉnh sửa ngày 25 tháng 4 năm 2024; Chấp nhận đăng ngày 20 tháng 5 năm 2024

Tóm tắt: Bài viết khái quát hoá khung pháp luật quốc tế và pháp luật Việt Nam liên quan đến bảo đảm quyền được xét xử công bằng của bị cáo là người dưới 18 tuổi, phân tích so sánh các quy định của pháp luật Việt Nam với pháp luật quốc tế, từ đó xác định những điểm chưa tương thích của pháp luật Việt Nam so với pháp luật quốc tế. Trên cơ sở đó, tác giả chỉ ra những hạn chế và đề xuất các giải pháp nhằm hoàn thiện pháp luật Việt Nam về bảo đảm quyền được xét xử công bằng của bị cáo là người dưới 18 tuổi.

Từ khóa: Xét xử công bằng, quyền xét xử công bằng, người chưa thành niên, bị cáo là người dưới 18 tuổi, Việt Nam.

1. Giới thiệu

Trong hệ thống pháp luật của nhiều quốc gia, người dưới 18 tuổi được xem là những người chưa đủ tuổi để chịu trách nhiệm hình sự như người trưởng thành. Điều này có ý nghĩa là họ không bị coi là người phạm tội hoặc không phải chịu trách nhiệm hình sự như người trưởng thành khi hành vi phạm tội mà thường sẽ chịu hình phạt riêng biệt hoặc được xem xét xử lý bằng những hình thức khác (xử lý chuyên hướng), chẳng hạn như đưa vào cơ sở giáo dục hay các biện pháp giám sát phù hợp khác. Nguyên tắc này nhằm đảm bảo sự công bằng, đồng thời hướng đến việc giáo dục và tái hòa nhập cho người chưa thành niên có hành vi vi phạm pháp luật.

Trong thời gian qua ở nước ta, cùng với yêu cầu phát triển đất nước, công cuộc cải cách tư pháp, trong đó bao gồm cải cách chế định về xét xử đối với người dưới 18 tuổi, đã đạt được nhiều

kết quả đáng khích lệ. Dù vậy, so sánh với các tiêu chuẩn quốc tế và yêu cầu thực tế, có thể thấy khung pháp luật và việc thực hiện pháp luật của nước ta vẫn cần tiếp tục hoàn thiện để có thể bảo đảm hiệu quả quyền được xét xử công bằng của người dưới 18 tuổi.

Đại hội XIII của Đảng nhấn mạnh yêu cầu tiếp tục xây dựng nền tư pháp Việt Nam chuyên nghiệp, hiện đại, công bằng, nghiêm minh, liêm chính, phụng sự Tổ quốc, phục vụ nhân dân. Theo tinh thần của Đại hội XIII, hoạt động xét xử của toà án có trọng trách bảo vệ công lý, bảo vệ quyền con người, quyền công dân, trong đó có bị cáo người dưới 18 tuổi. Vì vậy, việc nghiên cứu sâu về vấn đề này trong thời điểm hiện nay là rất cần thiết. Tuy nhiên, hiện chưa có nghiên cứu nào có tính toàn diện, hệ thống về bảo đảm quyền được xét xử công bằng của bị cáo là người dưới 18 tuổi. Bài báo này góp phần lấp khoảng trống nghiên cứu đó.

* Tác giả liên hệ.

Địa chỉ email: hoatabacninh@yahoo.com.vn

<https://doi.org/10.25073/2588-1167/vnuls.4625>

2. Khái quát khung pháp luật quốc tế và pháp luật Việt Nam về quyền được xét xử công bằng của bị cáo là người dưới 18 tuổi

2.1. Khung pháp luật quốc tế

Người dưới 18 tuổi theo luật nhân quyền quốc tế được xem là người chưa thành niên (*juvenile*) - một khái niệm có ý nghĩa phân biệt với người thành niên. Quy tắc Havana năm 1990 (hay Các quy tắc của Liên Hợp quốc về bảo vệ người chưa thành niên bị tước tự do) định nghĩa “Người chưa thành niên là người dưới 18 tuổi” [1]. Còn Quy tắc Bắc Kinh năm 1985 (hay “Các quy tắc tiêu chuẩn tối thiểu của Liên Hợp quốc về hoạt động tư pháp đối với người chưa thành niên”) quy định “Người chưa thành niên là trẻ em hay thanh thiếu niên mà tùy theo từng hệ thống pháp luật có thể bị xử lý khi phạm tội, theo một phương thức khác với người lớn” [2].

Quyền được xét xử công bằng (XXCB) được ghi nhận trong nhiều văn kiện quốc tế về nhân quyền. Tuyên ngôn phổ quát về quyền con người (UDHR) năm 1948 quy định rằng: Mọi người đều được hưởng quyền bình đẳng hoàn toàn trong việc xem xét công khai và công bằng bởi một tòa án “có năng lực, độc lập và không thiên vị” [3]. Khoản 1 Điều 14 Công ước quốc tế về các quyền dân sự và chính trị (ICCPR) năm 1966 cũng nêu rõ: “Mọi người đều có quyền được XXCB và công khai bởi một tòa án có thẩm quyền, độc lập, không thiên vị và được lập ra trên cơ sở pháp luật để quyết định về lời buộc tội người đó trong các vụ án hình sự, hoặc để xác định quyền và nghĩa vụ của người đó trong các vụ kiện dân sự” [4].

Cũng theo pháp luật quốc tế, nội hàm của quyền XXCB đầu tiên thể hiện ở việc cá nhân có quyền được xét xử bởi cơ quan tài phán độc lập và vô tư, không thiên vị trong việc định đoạt án hình sự hoặc các quyền và nghĩa vụ khác theo luật. Điều 10 và 11 UDHR, các Điều 14, 15 ICCPR, Điều 6 Công ước nhân quyền châu Âu năm 1950 (ECHR) [5] và Điều 8 Công ước nhân quyền châu Mỹ năm 1969 (ACHR) [6] đều ghi nhận đây là một quyền cơ bản của con người. Đi sâu hơn về vấn đề này, Bình luận chung số 13

của Ủy ban Nhân quyền Liên Hợp quốc (UNHRC) (được thông qua tại kỳ họp thứ 21 (13/4/1984)) khẳng định, để bảo đảm quyền được XXCB, các bị cáo, bị đơn, nguyên đơn và những người có liên quan khác đều có quyền bình đẳng trước tòa án và trước thẩm phán, đồng thời có quyền bào chữa cũng như được xét xử công khai bởi tòa án [7]. Sau đó, Bình luận chung số 32 của UNHRC (thay thế Bình luận chung số 13) (được thông qua tại kỳ họp thứ 19 năm 2007) cũng khẳng định: “Quyền được bình đẳng trước tòa án và XXCB là yếu tố then chốt của việc bảo vệ nhân quyền và đóng vai trò như một phương tiện mang tính thủ tục để bảo vệ nhà nước pháp quyền” [8].

Các quy định chung về quyền được XXCB trong pháp luật quốc tế cũng được áp dụng đối với trẻ em. Bên cạnh đó, pháp luật quốc tế còn bao gồm một số văn bản khác trực tiếp hướng đến bảo vệ quyền này của những bị cáo là người dưới 18 tuổi, như Công ước về quyền trẻ em 1989 [9], Hướng dẫn của Liên Hợp quốc về phòng ngừa phạm pháp ở người chưa thành niên (Hướng dẫn Riyadh) [10], Quy tắc tiêu chuẩn tối thiểu của Liên Hợp quốc về áp dụng pháp luật với người chưa thành niên (Quy tắc Bắc Kinh) [11], Quy tắc của Liên Hợp quốc về bảo vệ người chưa thành niên bị tước quyền tự do [12],... Nguyên tắc chung trong các văn kiện quốc tế này là việc thi hành tố tụng với những người chưa thành niên làm trái pháp luật cần tính đến độ tuổi của người đó và nhằm mục đích khuyến khích hoàn lương. Nguyên tắc này thể hiện qua nhiều khía cạnh, trong đó bao gồm việc xây dựng các tòa án, văn bản pháp luật và thủ tục tố tụng đặc biệt áp dụng với người chưa thành niên phạm tội. Đây là các quy định pháp lý quốc tế có ý nghĩa hướng dẫn các quốc gia trong việc xây dựng một hành lang pháp lý tối thiểu để bảo đảm các quyền của người dưới 18 tuổi khi xét xử.

2.2. Khung pháp luật Việt Nam

Theo pháp luật hiện hành của Việt Nam, “người chưa thành niên là người chưa đủ 18 tuổi” (khoản 1, Điều 21, Bộ luật Dân sự 2015). Trong pháp luật hình sự Việt Nam, người từ đủ

14 tuổi phải chịu trách nhiệm hình sự trong một số trường hợp, còn người từ đủ 16 tuổi trở lên thì phải chịu trách nhiệm hình sự đối với mọi hành vi phạm tội (Điều 12 Bộ luật Hình sự năm 2015, sửa đổi, bổ sung năm 2017 - sau đây viết tắt là BLHS 2015). BLHS 2015 cũng quy định người từ 14 tuổi đến dưới 18 tuổi được hưởng chính sách về người dưới 18 tuổi phạm tội. Theo đó, không áp dụng hình phạt tù chung thân, tử hình đối với người dưới 18 tuổi; đối với người từ 14 tuổi đến dưới 16 tuổi, hình phạt tù cao nhất không quá 12 năm; đối với người từ đủ 16 tuổi đến dưới 18 tuổi, hình phạt tù cao nhất không quá 18 năm tù; trường hợp áp dụng tù có thời hạn, hình phạt với người dưới 18 tuổi sẽ không quá 3/4 mức hình phạt so với người đã thành niên. Việc xử lý người dưới 18 tuổi phạm tội phải bảo đảm lợi ích tốt nhất của người dưới 18 tuổi và chủ yếu nhằm mục đích giáo dục, giúp đỡ họ sửa chữa sai lầm, phát triển lành mạnh, trở thành công dân có ích cho xã hội [13].

Xét về quyền được XXCB, đây được xem là một quyền hiến định ở Việt Nam. Hiến pháp năm 2013 của Việt Nam khẳng định: “Người bị buộc tội phải được Tòa án xét xử kịp thời trong thời hạn luật định, công bằng, công khai...” (khoản 2 Điều 31). Thể chế hóa Hiến pháp năm 2013, Bộ luật Tố tụng hình sự (BLTTHS) năm 2015 quy định: “Tòa án xét xử kịp thời trong thời hạn luật định, đảm bảo công bằng...” (Điều 25). Những quy định này được áp dụng với mọi trường hợp, trong đó có việc xét xử đối với bị cáo là người dưới 18 tuổi [14].

Đi sâu hơn về quyền được XXCB với người chưa thành niên, BLTTHS năm 2015 dành riêng Chương XXVIII quy định về thủ tục tố tụng đối với người dưới 18 tuổi. Theo những quy định ở chương này, thành phần Hội đồng xét xử sơ thẩm vụ án phải có một Hội thẩm là giáo viên hoặc cán bộ Đoàn thanh niên hoặc người có kinh nghiệm, hiểu biết tâm lý người dưới 18 tuổi. Trong trường hợp đặc biệt cần bảo vệ bị cáo, bị hại là người dưới 18 tuổi thì Tòa án có thể quyết định xét xử kín. Phiên tòa xét xử bị cáo là người dưới 18 tuổi phải có mặt người đại diện của bị cáo, đại diện của nhà trường, tổ chức nơi bị cáo học tập, sinh hoạt, trừ trường hợp những người này vắng mặt

mà không vì lý do bất khả kháng hoặc không do trở ngại khách quan. Việc xét hỏi, tranh luận với bị cáo, bị hại, người làm chứng là người dưới 18 tuổi tại phiên tòa được tiến hành phù hợp với lứa tuổi, mức độ phát triển của họ. Phòng xử án được bố trí thân thiện, phù hợp với người dưới 18 tuổi. Đối với vụ án có bị hại, người làm chứng là người dưới 18 tuổi, Hội đồng xét xử phải hạn chế việc tiếp xúc giữa bị hại, người làm chứng với bị cáo khi bị hại, người làm chứng trình bày lời khai tại phiên tòa. Thẩm phán chủ tọa phiên tòa có thể yêu cầu người đại diện, người bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp hỏi bị hại, người làm chứng.

Ngoài ra, BLTTHS năm 2015 cũng quy định một số nội dung khác nhằm đảm bảo quyền XXCB của bị cáo là người dưới 18 tuổi. Theo đó, Điều 422 Bộ luật này khẳng định:

“1. Người bị buộc tội là người dưới 18 tuổi có quyền tự bào chữa hoặc nhờ người khác bào chữa.

2. Người đại diện của người dưới 18 tuổi bị buộc tội có quyền lựa chọn người bào chữa hoặc tự mình bào chữa cho người dưới 18 tuổi bị buộc tội.

3. Trường hợp người bị buộc tội là người dưới 18 tuổi không có người bào chữa hoặc người đại diện của họ không lựa chọn người bào chữa thì Cơ quan điều tra, Viện kiểm sát, Tòa án phải chỉ định người bào chữa theo quy định tại Điều 76 của Bộ luật này”.

Bên cạnh các văn bản nêu trên, Luật Trẻ em năm 2016 và Luật Trợ giúp pháp lý 2017 cũng quy định nguyên tắc bảo đảm thực hiện quyền và bổn phận của trẻ em, qua đó góp phần bảo đảm quyền tiếp cận công lý và bình đẳng trước pháp luật của bị cáo là người dưới 18 tuổi.

3. Những tồn tại, hạn chế trong việc bảo đảm quyền được xét xử công bằng của bị cáo là người dưới 18 tuổi ở Việt Nam

Từ những phân tích ở mục trên, có thể thấy pháp luật Việt Nam đã tương thích với những tiêu chuẩn cơ bản của pháp luật quốc tế về quyền xét xử công bằng của bị cáo là người chưa thành niên. Mặc dù vậy, xét một số khía cạnh cụ thể, pháp luật Việt Nam về vấn đề này vẫn còn một

số tồn tại, hạn chế. Hệ thống pháp luật về tư pháp người chưa thành niên của Việt Nam còn phức tạp, nhiều tầng lớp, có sự chồng chéo, mâu thuẫn và thiếu sự đồng bộ, nhiều quy định không phù hợp với thực tế. Hệ thống hình phạt đang được áp dụng vẫn chưa phù hợp với đặc điểm, tính chất và hành vi vi phạm của người chưa thành niên, trong khi việc quyết định hình phạt thường chưa coi trọng đúng mức việc áp dụng biện pháp “xử lý chuyên hướng” (biện pháp mang tính nhân văn cao được các cơ quan nhân quyền Liên Hợp quốc khuyến nghị thực hiện) để thay thế các hình phạt hình sự trong Bộ luật Hình sự hiện hành [15]. Thủ tục tố tụng hình sự hiện chưa đảm bảo đầy đủ các nguyên tắc về tính thân thiện và lợi ích tốt nhất cho người chưa thành niên, vẫn còn thiếu các thiết chế và thể chế đặc thù riêng biệt để bảo vệ hiệu quả các quyền và lợi ích hợp pháp của người chưa thành niên trong các giai đoạn tố tụng. Điều đó cho thấy nhiều cam kết về áp dụng tư pháp với người chưa thành niên trong các điều ước quốc tế mà Việt Nam đã tham gia vẫn chưa được nội luật hóa đầy đủ vào pháp luật quốc gia.

Xét cụ thể trong một số vấn đề quan trọng, có thể chỉ ra một số tồn tại, hạn chế trong việc bảo đảm quyền được xét xử công bằng của bị cáo là người dưới 18 tuổi ở Việt Nam như sau:

Thứ nhất, về quyền được bào chữa và có người bào chữa miễn phí. Mặc dù pháp luật đã quy định quyền được bào chữa và có người bào chữa miễn phí đối với bị cáo là người dưới 18 tuổi, song trên thực tế, quyền lựa chọn luật sư của bị cáo là người dưới 18 tuổi trong một số trường hợp vẫn chưa được bảo đảm, chủ yếu là do bị cáo và gia đình không thể chi trả chi phí thuê luật sư theo mong muốn của mình, hoặc gặp khó khăn khi tiếp cận với dịch vụ trợ giúp pháp lý. Ngoài ra, trong nhiều trường hợp, người bào chữa cho bị cáo là người dưới 18 tuổi thường yếu về năng lực chuyên môn và kinh nghiệm về các vụ án liên quan đến trẻ em, vì thế ảnh hưởng đến khả năng đại diện hiệu quả cho bị cáo [16].

Thứ hai, nguyên tắc có người đại diện, nhà trường, tổ chức xã hội có mặt tại phiên tòa xét xử bị cáo là người dưới 18 tuổi có ý nghĩa rất quan trọng để đảm bảo tính công bằng và bảo vệ quyền

lợi của trẻ em trong quá trình tố tụng. Tuy nhiên, trong nhiều trường hợp, việc thực hiện nguyên tắc (và cũng là một quyền của trẻ em) này chưa được nghiêm túc và hiệu quả, thể hiện qua sự tham gia mang tính chất chiếu lệ, để đáp ứng thủ tục tố tụng của những người đại diện. Thậm chí, trong một số trường hợp người đại diện từ chối tham gia hay vắng mặt không tham gia phiên tòa. Kể cả khi tham gia, nhiều người đại diện không đủ kiến thức pháp luật và kiến thức tâm lý để bảo vệ có hiệu quả quyền lợi của bị cáo là người dưới 18 tuổi [17].

Thứ ba, quyền xét xử kín cũng là một nguyên tắc quan trọng trong hệ thống tư pháp để đảm bảo tính công bằng và bảo vệ quyền cá nhân của bị cáo, đặc biệt với những bị cáo là người dưới 18 tuổi. Tuy nhiên, việc bảo đảm quyền này đối với bị cáo là người dưới 18 tuổi ở nước ta cũng còn những hạn chế nhất định. Trong một số trường hợp, quyền được xét xử kín còn chưa được một số tòa án quan tâm đúng mức, với lý do nguồn nhân lực chưa bảo đảm. Thậm chí vẫn còn quan điểm quyền được xét xử kín là không thực sự cần thiết. Thực trạng đó ảnh hưởng đến việc bảo đảm quyền riêng tư và an ninh của một số bị cáo là người dưới 18 tuổi [18].

Thứ tư, việc bố trí phòng xử án, người tiến hành tố tụng và phòng xử án thân thiện trong vụ án hình sự đối với trẻ em là rất quan trọng để đảm bảo rằng họ không bị xử lý bất công. Tuy nhiên, ở một số địa phương, do cơ sở vật chất của tòa án chưa đảm bảo để bố trí phòng xử án thân thiện với trẻ em nên vẫn phải sử dụng phòng xử án chung, không phân biệt giữa người chưa thành niên và người trưởng thành. Ngoài ra, một trong những hạn chế phổ biến là hội đồng xét xử chưa được đào tạo đầy đủ về tâm lý và tố tụng với người chưa thành niên, dẫn đến việc đối xử với trẻ em trong phiên tòa không thực sự phù hợp [19].

4. Giải pháp bảo đảm quyền được xét xử công bằng của bị cáo là người dưới 18 tuổi ở Việt Nam

Để bảo đảm quyền được xét xử công bằng của bị cáo là người dưới 18 tuổi ở Việt Nam trong thời gian tới, cần thực hiện đồng bộ một

số giải pháp sau đây. Những giải pháp này trực tiếp hoặc gián tiếp tác động tích cực đến quyền được xét xử công bằng của bị cáo là người dưới 18 tuổi:

Thứ nhất, nâng cao chất lượng tranh tụng trong các phiên tòa có bị cáo là người dưới 18 tuổi.

Đối với những vụ án có bị cáo dưới 18 tuổi, chất lượng tranh tụng là đặc biệt quan trọng, bởi nó là yếu tố bảo đảm rằng phán quyết của tòa án là hợp lý và công bằng. Để nâng cao chất lượng tranh tụng tại phiên tòa có bị cáo dưới 18 tuổi, một yếu tố quan trọng là cần phải có một luật sư bào chữa chuyên nghiệp, có kiến thức chuyên sâu cả về pháp luật và về tâm lý trẻ em. Bên cạnh đó, môi trường tòa án cần phải thân thiện và phù hợp với đối tượng là trẻ em. Cũng cần có sự hỗ trợ tâm lý và tinh thần cho bị cáo dưới 18 tuổi để giúp họ tham gia vào quá trình tranh tụng một cách tốt nhất. Tòa án cũng cần thực hiện các biện pháp làm giảm thiểu tác động tiêu cực của dư luận trong các phiên xử liên quan đến bị cáo dưới 18 tuổi, đồng thời cần thường xuyên tạo điều kiện để thẩm phán làm việc riêng với bị cáo và luật sư, qua đó giúp bảo vệ tốt hơn quyền riêng tư của bị cáo. Đồng thời, để nâng cao chất lượng tranh tụng tại phiên tòa xét xử đối với bị cáo dưới 18 tuổi, tòa án cũng cần đảm bảo tuân thủ đầy đủ các quy tắc và tiêu chuẩn quốc tế liên quan đến quyền trẻ em và tố tụng với người chưa thành niên.

Thứ hai, bảo đảm thực hiện nguyên tắc có người đại diện, nhà trường, tổ chức xã hội tham gia phiên tòa xét xử bị cáo là người dưới 18 tuổi.

Cần bảo đảm trong mọi phiên tòa xét xử bị cáo là người dưới 18 tuổi đều có đại diện nhà trường hay tổ chức xã hội tham gia để giám sát và bảo vệ quyền lợi của bị cáo. Để khắc phục tính hình thức trong vấn đề này, tòa án và các cơ quan, tổ chức hữu quan cần quán triệt, nhắc nhở những người đại diện tham gia phiên tòa về trách nhiệm pháp lý và xã hội của họ. Cũng cần có biện pháp đào tạo, bồi dưỡng kiến thức pháp luật và kiến thức tâm lý cho những người đại diện tham gia các phiên tòa xét xử bị cáo

là người dưới 18 tuổi qua đó nâng cao chất lượng sự tham gia của họ.

Thứ ba, cải cách hoạt động xét xử kín những vụ án có bị cáo là người dưới 18 tuổi theo phương châm “xét xử kín nhưng cần tạo ra không gian mở”.

Việc cải cách hoạt động xét xử kín những vụ án có bị cáo là người dưới 18 tuổi trước hết đòi hỏi là quá trình xét xử không nên dựa vào một phía mà cần có sự cân nhắc cả về quyền và lợi ích của bị cáo và xã hội. Xét xử kín cần được thực hiện theo nguyên tắc cả bên bị cáo và các bên có liên quan đều được lắng nghe và có cơ hội tham gia. Quá trình xét xử kín nhưng cần thực hiện một cách minh bạch, sử dụng ngôn ngữ phù hợp để đảm bảo rằng bị cáo là người dưới 18 tuổi hiểu rõ quyền của họ. Trong mọi trường hợp, cần bảo đảm sự hiện diện của người bào chữa, cũng như cần áp dụng các biện pháp hỗ trợ tâm lý để giúp giảm bớt căng thẳng và lo lắng của bị cáo.

Thứ tư, bảo đảm nguyên tắc xét xử thân thiện những vụ án có bị cáo là người dưới 18 tuổi.

Xét xử thân thiện với trẻ em là một trong những nguyên tắc cơ bản của pháp luật quốc tế về áp dụng tư pháp với người chưa thành niên. Theo pháp luật quốc tế, xét xử thân thiện với trẻ em bao gồm việc xây dựng các phòng xử án thân thiện và đào tạo, tập huấn về tố tụng thân thiện với trẻ em cho những người tiến hành và tham gia tố tụng, bao gồm cán bộ điều tra, công tố viên, thẩm phán và luật sư.

Để thực hiện hiệu quả nguyên tắc nêu trên, các tòa án cần đảm bảo rằng mọi vụ án có bị cáo là người dưới 18 tuổi đều phải được bố trí tiến hành trong phòng xử án thân thiện với trẻ em. Ngoài ra, cần bảo đảm rằng hội đồng xét xử đều đã được tập huấn về tâm lý của người chưa thành niên và việc đối xử thân thiện với người chưa thành niên trong hoạt động tố tụng.

Thứ năm, nâng cao hiệu quả triển khai Tòa án điện tử trong các vụ án bị cáo là người dưới 18 tuổi.

Việc xây dựng và triển khai Tòa án điện tử là một chiến lược, một bước đột phá quan trọng trong cải cách tư pháp ở Việt Nam [20], giúp nâng cao hiệu quả và giảm thời gian xét xử của

các toà án. Tòa án điện tử có ý nghĩa lớn trong việc giảm thiểu tác động tiêu cực của hệ thống tư pháp đối với tâm lý của bị cáo là người dưới 18 tuổi. Thực tế cho thấy, phiên tòa truyền thống có thể tạo ra áp lực lớn đối với bị cáo là người dưới 18 tuổi, trong khi phiên tòa điện tử có thể giúp giảm bớt sự căng thẳng cho họ bằng cách làm cho quá trình xét xử trở nên dễ dàng và thoải mái hơn. Không chỉ vậy, bằng cách sử dụng công nghệ, Tòa án điện tử có thể giúp đảm bảo tính minh bạch và công bằng trong quá trình xét xử, qua đó các quyền của bị cáo là người dưới 18 tuổi được tôn trọng và bảo vệ hiệu quả hơn.

Để triển khai thành công Tòa án điện tử, cần đảm bảo rằng tất cả cán bộ tòa án có đủ kiến thức và kỹ năng về công nghệ. Điều này bao gồm việc đào tạo về sử dụng hệ thống và biện pháp bảo mật. Các phòng xử sử dụng công nghệ nên được thiết kế để đảm bảo sự riêng tư và tạo cảm giác an toàn cho bị cáo là người dưới 18 tuổi. Bên cạnh đó, cần xây dựng hệ thống hồ sơ điện tử giúp quản lý một cách hiệu quả thông tin và tài liệu trong quá trình xét xử, qua đó cũng góp phần bảo đảm tính minh bạch, công bằng trong quá trình xét xử.

Thứ sáu, thành lập Tòa gia đình và người chưa thành niên ở Tòa án nhân dân cấp huyện

Trong quá trình phát triển và đổi mới hệ thống pháp luật Việt Nam, việc thành lập Tòa gia đình và người chưa thành niên là một bước tiến quan trọng để đảm bảo tính công bằng trong quá trình xét xử đối với bị cáo là người dưới 18 tuổi. Điều này giúp bảo vệ quyền và lợi ích của người chưa thành niên một cách toàn diện và thể hiện cam kết của Việt Nam đối với các nguyên tắc và tiêu chuẩn quốc tế liên quan đến tư pháp người chưa thành niên.

Mặc dù vậy, theo pháp luật hiện hành, Tòa gia đình và người chưa thành niên mới chỉ được tổ chức ở toà án cấp cao và toà án cấp tỉnh. Tính đến hết năm 2022, Tòa gia đình và người chưa thành niên đã được tổ chức tại 38 Tòa án cấp tỉnh, 02 Tòa án cấp cao. Trong khi đó, thực tế cho thấy hầu hết các vụ án mà bị cáo là người dưới 18 tuổi được xét xử ở toà án nhân dân cấp huyện. Hiện nay, các vụ án này thường được xem

xét tại các toà hình sự Tòa án nhân dân cấp huyện, tuy nhiên, việc phải thụ lý giải quyết nhiều loại vụ án khác nhau, bao gồm cả vụ án hình sự thông thường, có thể khiến toà án khó đảm bảo tính chuyên môn vì phải tập trung vào việc giải quyết các vụ án liên quan đến người dưới 18 tuổi. Trong bối cảnh đó, việc thành lập Tòa gia đình và người chưa thành niên giúp đảm bảo rằng những người làm việc tại Tòa án nhân dân cấp huyện có kiến thức chuyên sâu về các vấn đề liên quan đến người dưới 18 tuổi và quyết định dựa trên kiến thức chuyên môn và tình hình cụ thể của từng vụ án. Ngoài ra, việc thành lập Tòa gia đình và người chưa thành niên ở cấp huyện cũng tạo ra một môi trường thân thiện và thoải mái cho người dưới 18 tuổi tham gia vào quá trình tố tụng khi không phải đi lên Tòa án nhân dân cấp tỉnh hoặc cấp cao.

Thứ bảy, đẩy mạnh việc nghiên cứu, xây dựng đạo luật riêng về tư pháp người chưa thành niên.

Như đã đề cập, hiện nay Việt Nam đã có một số đạo luật quy định về áp dụng tư pháp đối với người chưa thành niên, tuy nhiên hệ thống pháp luật hiện hành vẫn tồn tại một số hạn chế, chưa hoàn toàn tương thích với các tiêu chuẩn quốc tế về áp dụng tư pháp với người chưa thành niên. Để giải quyết bất cập, hạn chế đó, cần xây dựng đạo luật riêng về tư pháp người chưa thành niên. Đây cũng là xu hướng chung của nhiều quốc gia trên thế giới, qua đó khắc phục được tính tản mát, thiếu hệ thống của pháp luật và bảo đảm cách tiếp cận đặc thù cũng như cơ chế pháp lý riêng biệt về vấn đề tư pháp hình sự đối với người chưa thành niên.

Quá trình xây dựng Luật Tư pháp người chưa thành niên hiện đang được thực hiện ở nước ta nhằm mục tiêu đổi mới và cải cách mạnh mẽ các chính sách pháp luật áp dụng đối với người chưa thành niên theo cam kết quốc tế. Đây là một chủ trương đúng đắn của Đảng và Nhà nước, cần đẩy mạnh để có thể sớm áp dụng vào thực tế. Xét thực trạng hệ thống pháp luật hiện hành trên lĩnh vực này ở nước ta, Luật Tư pháp người chưa thành niên cần tập trung vào việc giáo dục, hỗ trợ, và giúp đỡ người chưa thành niên tự sửa chữa và cải thiện hành vi của họ. Bên cạnh đó, Luật cũng cần hoàn thiện các quy định về hệ

thống hình phạt áp dụng cho người chưa thành niên, đồng thời điều chỉnh trình tự và thủ tục tố tụng tư pháp hình sự một cách thân thiện với người chưa thành niên.

5. Kết luận

Quyền xét xử công bằng là một quyền hàm chứa, là “chìa khoá vàng” để công lý được thực thi. Việc đảm bảo cho bị cáo nói chung và bị cáo là người dưới 18 tuổi nói riêng được xét xử công bằng là một yêu cầu đặt ra trong pháp luật quốc tế cũng như Hiến pháp và pháp luật Việt Nam. Pháp luật Việt Nam đã tương thích với những nguyên tắc cơ bản về áp dụng tư pháp với người chưa thành niên trong pháp luật quốc tế, tuy nhiên vẫn còn những tồn tại, hạn chế nhất định.

Để đảm bảo quyền được xét xử công bằng của bị cáo là người dưới 18 tuổi ở Việt Nam trong thời gian tới, cần thực hiện đồng bộ một số giải pháp, trong đó trọng tâm là hoàn thiện khung pháp luật về tư pháp với người chưa thành niên nhằm bảo đảm phù hợp đầy đủ với các tiêu chuẩn quốc tế về vấn đề này. Bên cạnh đó, cần thành lập Tòa gia đình và người chưa thành niên ở Tòa án nhân dân cấp huyện và tiến hành đào tạo đội ngũ thẩm phán, công tố viên, cán bộ điều tra và luật sư chuyên trách, có kiến thức chuyên sâu về tâm lý và pháp luật và quyền của người chưa thành niên.

Lời cảm ơn

Bài viết là một phần kết quả nghiên cứu của luận án Tiến sĩ với tiêu đề “Bảo đảm quyền được xét xử công bằng của bị cáo là người dưới 18 tuổi tại phiên tòa hình sự sơ thẩm ở Việt Nam” do NCS. Nguyễn Quang Hoà thực hiện tại Viện Quyền con người, Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh.

Tài liệu tham khảo

- [1] United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of Their Liberty 1990, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-rules-protection-juveniles-deprived-their-liberty>, (accessed on November 9th, 2023).
- [2] United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice 1985, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile>, (accessed on November 9th, 2023).
- [3] Universal Declaration of Human Rights 1948, <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>, (accessed on November 9th, 2023).
- [4] International Covenant on Civil and Political Rights 1966, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>, (accessed on January 12th, 2024).
- [5] European Convention on Human Rights 1950, <https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights>, (accessed on January 12th, 2024).
- [6] American Convention on Human Rights 1969, <https://humanrightscommitments.ca/wp-content/uploads/2015/11/American-Convention-on-Human-Rights.pdf>, (accessed on January 12th, 2024).
- [7] UNHRC, General Comment No. 13: Article 14 (Administration of Justice), Twenty First Session (1984), https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=8&DocTypeID=11, (accessed on January 12th, 2024).
- [8] UNHRC, General Comment No. 32, Article 14: Right to Equality Before Courts and Tribunals and to a Fair Trial, Ninetieth Session, Geneva, 9 to 27 July 2007, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=8&DocTypeID=11, (accessed on January 12th, 2024).
- [9] Convention on the Rights of the Child 1989, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>, (accessed on January 12th, 2024).
- [10] United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines) 1990, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-guidelines-prevention-juvenile-delinquency-riyadh>, (accessed on November 9th, 2023).
- [11] United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, The Beijing Rules, 1985, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf>, (accessed on November 9th, 2023).

- [12] United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of Their Liberty 1990, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-rules-protection-juveniles-deprived-their-liberty>, (accessed on November 9th, 2023).
- [13] Đ. V. Cường, Tội phạm là người chưa thành niên và các giải pháp hạn chế, Tạp chí Luật sư Việt Nam, <https://lsvn.vn/toi-pham-la-nguoi-chua-thanh-nien-va-cac-giai-phap-han-che1664379544.html>, (accessed on November 9th, 2023).
- [14] T. T. Yên, Trách nhiệm hình sự đối với người chưa thành niên phạm tội trong luật hình sự Việt Nam, Luận án Tiến sĩ Luật học, Khoa Luật, Đại học Quốc gia Hà Nội, Hà Nội, 2019.
- [15] Vụ Pháp luật Hình sự - hành chính, Bộ Tư pháp, Báo cáo đánh giá luật pháp và thực tiễn thi hành pháp luật về xử lý chuyên hướng, tư pháp phục hồi đối với người chưa thành niên vi phạm pháp luật, NXB Tư pháp, Hà Nội, 2012.
- [16] Đ. M. Lượng, Quyền bào chữa của người bị buộc tội là người dưới 18 tuổi, bắt cập, hạn chế và kiến nghị hoàn thiện, Tạp chí Tòa án Nhân dân điện tử, <https://tapchitoaan.vn/quyen-bao-chua-cua-nguoi-bi-buoc-toi-la-nguoi-duoi-18-tuoi-bat-cap-han-che-va-kien-nghi-hoan-thien>, (accessed on November 9th, 2023).
- [17] N. V. Lượng, Người đại diện của người dưới 18 tuổi bị buộc tội trong tố tụng hình sự, Tạp chí Tòa án Nhân dân điện tử, <https://tapchitoaan.vn/nguoi-dai-dien-cua-nguoi-duoi-18-tuoi-bi-buoc-toi-trong-to-tung-hinh-su>, (accessed on November 9th, 2023).
- [18] H. T. H. Trang, Một số hạn chế trong quy định của Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015 sửa đổi, bổ sung năm 2021 đối với bị cáo là người dưới 18 tuổi, Tạp chí Công Thương, Số 21, 10/2023.
- [19] N. T. Tùng, Những vướng mắc, khó khăn trong thực tiễn xét xử đối với bị cáo là người dưới 18 tuổi”, Tạp chí điện tử Luật sư Việt Nam, <https://lsvn.vn/nhung-vuong-mac-kho-khan-trong-thuc-tien-xet-xu-doi-voi-bi-cao-la-nguoi-duoi-18-tuoi.html>, (accessed on January 12th, 2024).
- [20] N. H. Bình, Xây dựng Tòa án điện tử - một nhiệm vụ quan trọng của chiến lược cải cách tư pháp, Tạp chí Tòa án nhân dân điện tử, <https://tapchitoaan.vn/xay-dung-toa-an-dien-tu-mot-nhiem-vu-quan-trong-cua-chien-luoc-cai-cach-tu-phap>5767.html, (accessed on January 12th, 2024).